

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

СЛОБОЖАНСЬКИЙ НАУКОВИЙ ВІСНИК

Серія: Природничі науки

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Випуск 1, 2024

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

Засновник – Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 479 від 29.02.2024 року
Фахова реєстрація (категорія «Б»):
Наказ МОН України № 491 від 27 квітня 2023 року (додаток 3);
Наказ МОН України № 768 від 20 червня 2023 року (додаток 3)
Галузь знань: біологія; природничі науки
Спеціальності: 091 – Біологія, 101 – Екологія, 103 – Науки про Землю, 106 – Географія

Друкується згідно з рішенням вченої ради
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(Протокол № 7 від 26.02.2024 р.)

Головний редактор:

Корнус А. О. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та регіональної географії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Члени редакційної колегії:

Шебова Miroslava – PhD, доцент кафедри біології Університету св. Кирила і Мефодія в Трнавці, Словачка
республіка

Буц Ю. В. – доктор технічних наук, професор, професор кафедри метрології та безпеки життєдіяльності,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Воровка В. П. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри біології людини та екології
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Данильченко О. С. – кандидат географічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та регіональної географії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Кирильчук К. С. – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри екології та ботаніки Сумського
національного аграрного університету

Кисельов Ю. О. – доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри геодезії, картографії і кадастру
Уманського національного університету садівництва

Ковальчук О. М. – доктор біологічних наук, старший дослідник, старший науковий співробітник Національного
науково-природничого музею НАН України

Корнус О. Г. – кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри загальної та регіональної географії
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Крайнюк О. В. – кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри метрології та безпеки життєдіяльності
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету

Круподьорова Т. А. – кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий
співробітник ДУ «Інститут харчової біотехнології та геноміки НАН України»

Литвиненко Ю. І. – кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри біології та методики навчання
біології Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

Ляшенко В. П. – доктор біологічних наук, професор, професор кафедри біології людини, хімії
та методики навчання хімії, Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна, Україна

Сегіда К. Ю. – доктор географічних наук, доцент, професор кафедри соціально-економічної географії
і регіоназнавства факультету геології, географії, рекреації і туризму Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Скиба О. О. – кандидат біологічних наук, доцент, вчений секретар Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Удалов І. В. – доктор геологічних наук, професор, професор кафедри фундаментальної і прикладної геології
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

ЗМІСТ

1. БІОЛОГІЯ

Вакал Анатолій Петрович, Литвиненко Юлія Іванівна Поширення рідкісних видів судинних рослин у басейні річки Сироватка (Сумська область).....	7
Govorun Oleksandr Volodymyrovych, Firman Lesia Oleksiivna, Lytvynenko Yulia Ivanivna, Orlova-Hudim Kateryna Sergiivna Rare species of fire flies (Lepidoptera, Pyraloidea) of the Hetmanskyi National Nature Park.....	15
Ляшенко Валентина Петрівна, Дуванов Дмитро Сергійович Сучасні дослідження вікових особливостей варіабельності серцевого ритму: теоретичні аспекти.....	25
Ляшенко Валентина Петрівна, Кофан Ірина Миколаївна, Дзюба Тетяна В'ячеславівна Аналіз психофізіологічних показників осіб, які перехворіли на COVID-19.....	33
Ляшенко Валентина Петрівна, Стеценко Сергій Миколайович Особливості варіабельності серцевого ритму на фоні порушення сну та стресових факторів: теоретичний аспект.....	43
Торяник Валентина Миколаївна, Васюк Іван Олексійович Характеристика первинних донорів крові Сумського обласного центру служби крові за еритроцитарними антигенами.....	50

2. ЕКОЛОГІЯ

Власюк Володимир Павлович, Кратюк Олександр Леонідович, Климчук Олександра Олександрівна Чисельність зайця сірого в мисливських угіддях користувачів різних форм господарювання в умовах Житомирщини.....	56
Данильченко Олена Сергіївна, Корнус Анатолій Олександрович, Корнус Олеся Григорівна, Король Олена Миколаївна Оцінка екологічного стану річки Ромен у межах міста Ромни та шляхи її ревіталізації.....	62
Кузнєцов Павло Миколайович, Бєдункова Ольга Олександрівна Дослідження впливу водокористування електростанції на гідрологічний режим річки (на прикладі річки Стир).....	69
Пацева Ірина Григорівна, Кагукіна Анастасія Максимівна Аналіз стану атмосферного повітря міста Житомира	77
Хрутьба Юлія Сергіївна, Пацева Ірина Григорівна, Алпатова Оксана Миколаївна, Хрутьба Ольга Володимирівна, Пацев Ігор Сергійович Концепція GreenPM в управлінні природоохоронними проектами в контексті сталого розвитку.....	82

3. ГЕОГРАФІЯ

Барановський Микола Олександрович, Барановська Ольга Віталіївна Сільські території Сумської області: підходи до ідентифікації, особливості розвитку, типізація.....	89
Кузишин Андрій Васильович, Поплавська Інна Володимирівна, Задворний Сергій Ігорович, Пушкар Богдан Тарасович, Горошко Артем Артурович Особливості просторової диференціації територіальних громад: приклад Тернопільської області.....	97
Рейманн Март, Корнус Олеся Григорівна, Пацюк Вікторія Сергіївна, Венгерська Наталя Сергіївна, Корнус Анатолій Олександрович Перспективи розвитку сільського туризму у прифронтових громадах України.....	105

CONTENT

1. BIOLOGY

Vakal Anatolii, Lytvynenko Yulia Distribution of rare vascular plant species in the of the Syrovatka River basin (Sumy region).....	7
Govorun Oleksandr Volodymyrovych, Firman Lesia Oleksiivna, Lytvynenko Yulia Ivanivna, Orlova-Hudim Kateryna Sergiivna Rare species of fire flies (lepidoptera, pyraloidea) of the Hetmanskyi National Nature Park.....	15
Liashenko Valentyna, Duvanov Dmytro Modern research on age-related differences in heart rate variability.....	25
Lyashenko Valentyna, Kofan Iryna, Dziuba Tetiana Analysis of psychophysiological parameters of persons who have recovered from COVID-19.....	33
Liashenko Valentyna, Stetsenko Serhii Peculiarities of heart rate variability against the background of sleep disturbance and stress factors: theoretical aspect.....	43
Torianyk Valentyna, Vasyk Ivan Characteristics of the primary donors of the Sumy regional blood service center.....	50

2. ECOLOGY

Vlasiuk Volodymyr, Kratiuk Oleksandr, Klymchuk Oleksandra Population of the European Hare in hunting grounds of users with different forms of management in the conditions of Zhytomyr Region.....	56
Danylchenko Olena, Kornus Anatoly, Kornus Olesia, Korol Olena Assessment of the environmental state of the Romain river within the boundaries of the city of Romny and the roads of its revitalization.....	62
Kuznietsov Pavlo, Biedunkova Olha Investigation of the influence of water use of the power plant on the hydrological regime of the river (on the example of the Styr river).....	69
Patseva Iryna, Kahukina Anastasiia Analysis of the atmospheric air state in the city of Zhytomyr	77
Khrutba Yulia, Patseva Iryna, Alpatova Oksana, Khrutba Olga, Patsev Igor GreenPM concept in the management of nature protection projects in the context of sustainable development.....	82

3. GEOGRAPHY

Baranovskyi Mykola, Baranovska Olga Rural areas of Sumy region: approaches to identification, features of development, typification.....	89
Kuzyshyn Andrii, Poplavska Inna, Zadvornyi Serhii, Pushkar Bogdan, Goroshko Artem Peculiarities of spatial differentiation of territorial communities: the case of Ternopil region.....	97
Reimann Mart, Kornus Olesia, Patsiuk Viktoriia, Venherska Natalia, Kornus Anatolii Prospects for the Development of Rural Tourism in the Frontline Communities of Ukraine.....	105

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРОВОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД: ПРИКЛАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кузишин Андрій Васильович,

доктор географічних наук, професор,

декан географічного факультету

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: 0000-0003-3879-7337

Scopus Author ID: 57212264511

Web of Science Researcher ID: AAF-1840-2019

Поплавська Інна Володимирівна,

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри географії України і туризму

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: I-8429-2018

Web of Science Researcher ID: I-8429-2018

Задворний Сергій Ігорович,

кандидат географічних наук, доцент,

доцент кафедри географії України і туризму

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: 0000-0003-3467-3273

Пушкар Богдан Тарасович,

кандидат географічних наук, викладач,

викладач кафедри географії України і туризму

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: 0000-0001-7134-7413

Горошко Артем Артурович,

аспірант кафедри географії України і туризму

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ORCID ID: 0009-0005-8349-5217

У статті досліджено роль просторового планування як важливого інструменту ефективного використання територіальних ресурсів громад на прикладі Тернопільської області. Обґрунтовано, що території відображають відмінний спосіб соціальної та просторової організації, пов'язаний із способами просторового мислення. Території, не будучи природними утвореннями, є результатом соціальних практик і процесів і створюються за визначених умов, щоб служити вибраним цілям. Аналіз території проводиться з позиції місцезонального об'єкту, просторового відношення та взаємодії, за їх просторовою впорядкованістю й організацією. У нашому дослідженні ми хотіли б зацентрувати увагу на особливостях диференціації територіальних утворень за параметрами їхнього соціально-економічного стану. Здійснено дослідження ключових метричних характеристик, що впливають на функціонування територіальних громад у Тернопільській області. Також здійснено дослідження територіальних громад області за показниками володіння земельними ділянками домогосподарств. На основі означених комплементарних показників проведено групування територіальних громад за показниками функціонального характеру їхніх центрів, площ, якими володіють громади, віддаленістю від районних адміністративних центрів – як показником територіальної доступності, визначено роль таких даних для просторової організації території громад. Загалом відзначено, що проведення реформи місцевого самоврядування й адміністративно-територіального устрою на засадах зміцнення регіонального розвитку, поглиблення децентралізації влади, використання моделі взаємодії у відносинах центральної та місцевої влади є обов'язковим та необхідним для забезпечення розвитку обласних територій.

Ключові слова: Тернопільська область, територіальність, територіальні громади, просторова розосередженість, домогосподарства, земельні ділянки.

Kuzyshyn Andrii, Poplavska Inna, Zadvornyi Serhii, Pushkar Bogdan, Goroshko Artem. Peculiarities of spatial differentiation of territorial communities: the case of Ternopil region

The article analyses the role of spatial planning as an important tool for the efficient use of territorial resources of communities on the example of the Ternopil region. It is substantiated that territories reflect a distinctive way of social and spatial organisation

associated with certain ways of spatial thinking. Territories, not being natural formations, are the result of social practices and processes and are created under certain conditions to serve certain purposes. The analysis of the territory is carried out from the point of view of the location of objects, spatial relations and interactions, their spatial order, and their organisation. In our study, we would like to focus on the peculiarities of differentiating territorial entities by the parameters of their socio-economic status. We have studied the key metric characteristics that affect the functioning of territorial communities in the Ternopil region. The study of territorial communities in the region was also carried out in terms of household land ownership. On the basis of these complementary indicators, the article groups territorial communities by the functional nature of their centres, the area owned by the communities, and the distance from district administrative centres as an indicator of territorial accessibility and determines the role of such data for the spatial organisation of the community territory. In general, it is noted that the reform of local self-government and administrative-territorial structure on the basis of strengthening regional development, deepening decentralisation of power, and the use of a model of interaction between central and local authorities is mandatory and necessary to ensure the development of regional territories.

Key words: Ternopil region, territoriality, territorial communities, spatial dispersion, households, land plots.

Вступ. Успішна організація території громади та добробуту її мешканців залежить насамперед від того, наскільки успішно вона зможе самоорганізуватися, узгодити діяльність своїх членів для досягнення їхніх спільних цілей. Просторове планування є важливим для ефективного використання територіальних ресурсів для громад, територія яких значно оптимізується. Це зробило дієвим реалізацію територіального та земельного потенціалу територіальних громад з урахуванням принципового вирішення розвитку, планування, забудови й іншого використання територій громади, також за межами населених пунктів.

Стюарт Елден припускає, що території відображають відмінний спосіб соціальної та просторової організації, пов'язаний із способами просторового мислення. На його думку, територію можна розглядати як раціоналізацію простору, яка виникла через низку соціальних і політичних практик; а територіальність, дозволяючи класифікацію та диференціацію, є результатом способів уявлення простору. Територія – це щось «сформоване безперервними процесами трансформації, регулювання й управління» [14, с. 17].

Роберт Сак наголошує на інструментальній природі територіальності. Це означає, що територіальність глибоко вкорінена в суспільних відносинах, тому території, не будучи природними утвореннями, є результатом соціальних практик і процесів і створюються за визначених умов, щоб служити вибраним цілям.

Кожна територія відзначається власними властивостями (природні, суспільні, просторові), відношеннями (просторові, положення, функції) та процесами (системоформування, інтеграції, диференціації) [8, с. 4]. Аналіз території проводиться з позиції місцеположення об'єктів, просторового відношення та взаємодії, за їх просторовою впорядкованістю й організацією.

Наявні нині дослідження розкривають питання просторової диференціації за показниками таких просторових проявів, як площі та конфігураційні особливості громад, вплив земельного потенціалу на розвиток територій, особливостей територіально-просторового планування за видами господарювання, механізми трансформації сільських поселень (К. Лі, Х. Гунд, Х. Джу, Лі Кайшут, Л. Ханг [12]). Роль просторової диференціації в межах обласних просторів досліджено у працях А. Кузишина [7; 8]. На прикладі України (зокрема, громад Житомирської області) дослідження просторової диференціації територіальних громад знайшли своє

відображення у працях І. Гринчишин [3], М. Ільїної, Ю. Шпильової [6; 13]. Питання просторової диференціації в системі землекористування Тернопільської області в розрізі територіальних громад вивчалися Б. Заблоцьким [4; 5], Б. Гавришком, П. Дем'янчуком [4], І. Кузиком, І. Чеболою [11].

Матеріали та методи. Адміністративна реформа, яка проходила в Україні, дала поштовх до оцінки тих новоутворених просторових об'єднань, які виникли в сучасних умовах. Нині є потреба здійснення досліджень щодо параметрів функціонування таких територій з метою активізації й актуалізації використання такого простору. У своєму дослідженні ми хотіли б зацентувати увагу на особливостях диференціації територіальних утворень за параметрами їхнього соціально-економічного стану. Окремо плануємо зупинитися на земельному потенціалі територіальних громад, а точніше, використанні землі домогосподарствами в межах громад. Проблема залучення та використання земельних ресурсів з позиції розуміння їх як капіталу громади, залежно від їхніх просторових характеристик, потребує поглибленого аналізу.

Дослідження проводилось у кілька етапів. На першому етапі здійснено типізацію територіальних громад за рівнем їхньої приналежності до сільських територій і наближеністю до великих міст (обласного та районних центрів). Для цього використано інформацію Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Тернопільській області, Пресцентру ініціативи «Децентралізація» та Google Maps для визначення відстані між центром громади й обласним і районним центрами (за основними автомобільними шляхами). На другому етапі було проаналізовано земельне забезпечення територіальних громад у межах Тернопільської області з позиції виявлення закономірностей розподілу площ земельних ділянок, якими володіють домогосподарства. На заключному етапі було проведено групування територіальних громад області за метричними показниками й особливостями забезпечення домогосподарств земельними ділянками.

Метою роботи є виявлення особливостей просторової диференціації територіальних громад за компактністю та характером можливостей їх організації, виходячи з потенційних можливостей території, на прикладі Тернопільської області.

Результати. У межах Тернопільської області було створено 55 територіальних громад, які об'єднувались

у три адміністративні райони. Незважаючи на усталену думку про Тернопільську область як типовий обласний аграрний регіон України, кількість сільських і міських територіальних громад є практично рівною (20 сільських і 19 міських територіальних громад). Ще 16 територіальних громад мають функціональний статус селищних.

У розрізі адміністративних районів області спостерігаються особливості функціональності територіальних громад.

Тернопільський район має найкращі умови для просторової організації території. На нього припадає 44,6% території області. У його межах розосереджено понад 45,4% територіальних громад області. Природно, що тут концентрується основна частка населених пунктів області й основна кількість його населення. На цей адміністративний район припадає основна кількість сільських (10 із 20) і міських (8 із 15) територіальних громад області. Якщо ж оцінювати середні показники розмірів площ територіальних громад, то в районі домінують територіальні громади, площі яких є меншими або відповідають середньому показнику в межах району. Загалом це позитивний тренд, який дозволяє говорити про можливість якісної організації простору громад. Більшими за площею є міські територіальні громади, центри яких у недалекому минулому виконували функції колишніх адміністративних центрів району (Збарзька, Зборівська, Підволочиська, Підгаєцька, Терехівська). Водночас менші за площею територіальні громади розташовуються або навколо обласного центру або навколо міст, які відіграють роль центрів організації території (рис. 1).

Чортківський район охоплює південну частину Тернопільської області. Сьогодні в його межах виділяється 22 територіальні громади, які відносно рівномірно розподілені між різними за характером адміністрування населеними пунктами – 7 сільських територіальних громад, 8 селищних територіальних громад і 7 міських територіальних громад. Середній розмір територіальної громади тут практично відповідає показникам Тернопільського району. Щоправда, тут відзначається значна «полярність» із позиції оцінки розмірів самих громад. Тут насамперед представлені територіально малі (13) або великі (7) громади. Як і в Тернопільському районі, великими площами відзначаються насамперед громади, які до 2020 р. мали на своїй території адміністративні центри районів (Борщівська, Бучацька, Заліщицька, Монастирська) або в недалекому минулому виконували такі ж функції (Гримайлівська, Товстенська) (рис. 1). Винятком є Білобожницька територіальна громада, яка має площу майже 270 км² і об'єднує 10 населених пунктів.

Кременецький район відзначається найпростішою територіальною організацією з позиції кількості та характеру наявних територіальних громад. Тут зосереджено 8 територіальних громад. Суттєво домінують міські громади (50% від їх загальної кількості в межах адміністративного району). У межах цього адміністративного району середній показник розміру територі-

альної громади є найбільшим, якщо її порівнювати з іншими адміністративними районами області, та становить 330 км². Традиційно, найбільші площі міських територіальних громад (Кременецька, Лановецька та Шумська) (рис. 1).

У результаті проведеного аналізу первинних даних [9] можна дійти висновку, що наближеність територій до великого міста впливає на площу та кількість населення громади, що об'єднується: чим ближче розташована територіальна громада до міста, тим менше її площа та кількість населення, і навпаки. Це свідчить про те, що наближеність громади до міста більшою мірою визначає її економічну спроможність, ніж кількість населення та площа. Підтвердженням цього є аналіз показників бюджету територіальних громад регіону. У даному контексті є важливим і промовистим показник фіскальної віддачі території, який є співвідношенням доходів загального фонду до території громади, без урахування трансферів (тис. грн/км²). Він вказує на інтенсивність і ефективність господарської діяльності в рамках локальних адміністративно-територіальних одиниць. Поєднання громад, що межують одна з одною, у яких наявні високі показники, свідчить про сформованість геопросторових полюсів соціально-економічного зростання в регіональному масштабі. Так, для прикладу, за даними інформаційно-аналітичної системи U-LEAD із Європою «Бюджети територіальних громад України» [2], за підсумками 4-х кварталів 2023 р., території соціально-економічного зростання формуються навколо міських поселень, які мають статус обласного та районного центрів. У Тернопільській області на основі показника понад 0,4 млн грн виділяється три такі території: 1) навколо Тернопільської міської громади, де найбільша фіскальна віддача території – 17,2 млн грн, включає Білецьку сільську громаду (1,34 млн грн), Байковецьку сільську громаду (1,26 млн грн), Великобірківську селищну громаду (1,13 млн грн), Великогаївську сільську громаду (1,03 млн грн), Великоберезовицьку селищну громаду (0,85 млн грн); 2) Чортківської міської громади (1,88 млн грн), включаючи Копичинецьку міську громаду (0,42 млн грн) і Заводську селищну громаду (0,41 млн грн); 3) Кременецька міська громада з 0,48 млн грн. Найнижчі показники фіскальної віддачі території в Тернопільській області в Саранчуківській (0,09 млн грн) і Нараївській (0,11 млн грн) сільських громадах, що свідчить про відносний депресивний економічний характер території.

Ще один критерій, вартий уваги для оцінки диференціації територіальних громад, – відстань від адміністративного центру району чи обласного центру. Певна річ, у сучасних умовах можна посилаючись на можливість діджиталізації й інтернету загалом, але транспортна доступність і геометричне розташування адміністративних центрів залишаються чинниками правильної організації простору всіх рівнів адміністративних одиниць. Значення цих показників пов'язане з можливістю оперативного реагування на інформаційні й інші запити населення.

Рис. 1. Розподіл територіальних громад Тернопільської області за їхніми площами

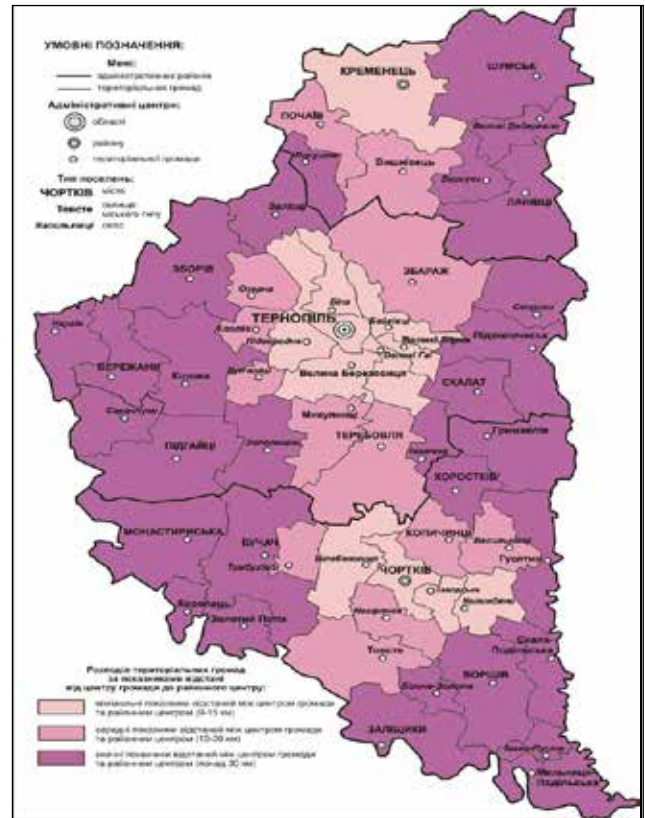

Рис. 2. Розподіл територіальних громад Тернопільської області за показниками відстані до районного центру

Мінімальну відстань (до 15-ти км), щоб потрапити із центру громади до центру району, відзначаємо у 12-ти громадах. Найбільша їх кількість розташована в Тернопільському районі (6 одиниць), найменша – 1 – у Кременецькому районі. Приблизно така ж кількість громад (13) відзначаються розташуванням своїх центрів у межах амплітуди відстані 15–30 км. Відзначимо, що розподіл таких громад у межах адміністративних районів є практично рівномірним. Основна кількість громад відзначається розташуванням своїх центрів на відстані понад 30 км. У Тернопільському та Чортківському районах по 13 таких громад. Наголосимо, що максимальна відстань між центром громади та районним центром характерна для Тернопільського району – с. Нараїв – м. Тернопіль – 70 км (рис. 2, табл. 1).

Об'єднаний розподіл територіальних громад водночас за наближеністю до обласного та районного центрів дає змогу проаналізувати соціально-економічні перспективи розвитку громади більш системно та точно, адже за одним із рівнів просторової диференціації громада може належати до наближених, а за іншим – до периферійних, і навпаки. Зрозуміло, що в більш вигідному становищі перебувають громади, наближені до міст за обома рівнями диференціації. Натомість територіальні громади, що належать до периферійних за обома типами, перебувають у гіршій ситуації [6, с. 90].

Цікавим для аналізу функціональності територіальних громад є показник домогосподарств, які володіють

земельними ділянками (табл. 2). Загалом у Тернопільській області налічується майже 193 тис. таких домогосподарств. У середньому одне таке домогосподарство володіє 1,31 га землі. Виходячи з розташування в межах адміністративного району та функціонального статусу громади (сільська, селищна чи міська), можна відстежити суттєві коливання. Традиційно, якщо територіальна громада розташовується на значній відстані від районного центру та має функціональний статус сільської, розміри землеволодінь є більшими (від 1,4 до 2,3 га/домогосподарство). Водночас можна провести групування громад за показниками розмірів ділянок, які припадають на одне домогосподарство.

У результаті проведених статистичних досліджень було сформовано аналітичну узагальнювальну таблицю, яка демонструє розподіл територіальних громад Тернопільської області за показниками віддаленості від адміністративних центрів, площами, якими володіють територіальні громади, та площами земельних ділянок, якими володіють домогосподарства в межах територіальних громад (Табл. 3). Як свідчать дослідження, основна частка громад області відзначається середніми площами, середньою віддаленістю від адміністративних центрів і незначними площами земель у власності одного домогосподарства. Також значною є кількість громад, які володіють значними площами, але розташовані на значних відстанях від адміністративних центрів і водночас відзначаються значними

Таблиця 1

Типізація територіальних громад Тернопільської області за наближеністю до районного центру*

Відстань до районного центру	Кількість ТГ, од.	Частка від загального числа, %	Стандартне відхилення, км	Середнє значення групи, км
Розташовані близько (0–15 км)	12	21,9	4,38	8,4
Середня відстань (15,1–30 км)	13	23,6	4,09	23,7
Суттєва відстань (понад 30,1 км)	30	54,5	8,71	46,2

*розраховано авторами за [9].

Таблиця 2

Показники володіння земельними ділянками в розрізі домогосподарств територіальних громад Тернопільської області*

№	Територіальні громади	Кількість населених пунктів	Площа територіальної громади, кв. км	Кількість домогосподарств, що мають земельні ділянки в користуванні, одиниць	Площа земельних ділянок домогосподарств, га	Середній розмір земельної ділянки домогосподарства, га
1	2	3	4	5	6	7
1	Байковецька	15	161,2	4 414	2 773,6	0,63
2	Бережанська	21	242,5	2 882	3 143,1	1,09
3	Білецька	10	137,6	3 249	2 301,0	0,71
4	Білобожницька	18	269,8	3 759	4 890,9	1,30
5	Більче-Золотецька	7	103,9	1 389	1 575,0	1,13
6	Борсуківська	11	152,1	2 019	2 968,6	1,47
7	Борщівська	26	411,4	6 569	7 624,4	1,16
8	Бучацька	37	524,2	7 470	7 674,9	1,03
9	Васильковецька	9	170,1	2 831	4 623,3	1,63
10	Великобerezовицька	13	202,0	4 405	3 501,8	0,79
11	Великобірківська	4	65,4	855	1 103,4	1,29
12	Великогаївська	15	142,5	3 555	2 822,4	0,79
13	Великодедеркальська	13	164,6	2 064	2 664,4	1,29
14	Вишнівецька	28	322,4	4 632	7 843,4	1,70
15	Гримайлівська	25	330,9	2 901	4 471,5	1,54
16	Гусятинська	17	245,8	3 163	4 451,4	1,53
17	Заводська	6	90,4	1 306	1 237,9	0,95
18	Заліщицька	30	351,9	6 320	7 744,8	1,22
19	Залозецька	18	247,0	2 592	3 226,2	1,24
20	Збаразька	54	590,8	7 665	10 832,6	1,41
21	Зборівська	53	466,9	4 987	5 874,3	1,18
22	Золотниківська	21	284,2	2 557	3 437,7	1,34
23	Золотопотіцька	15	160,4	3 206	2 882,2	0,90
24	Іване-Пустенська	4	80,4	1 650	2 162,1	1,31
25	Іванівська	5	109,5	1 338	2 067,2	1,54
26	Козівська	36	428,0	5 301	8 277,5	1,55
27	Козлівська	5	95,4	734	1 918,3	2,61
28	Колиндянська	8	155,8	2 468	2 923,3	1,18
29	Копичинецька	12	171,0	9 084	12 306,5	1,35
30	Коропецька	8	87,1	1 111	1 146,9	1,03
31	Кременецька	44	522,9	6 720	9 671,8	1,44
32	Купчинецька	8	97,6	1 110	2 225,3	2,00
33	Лановецька	41	479,0	4 779	6 565,0	1,37
34	Лопушненська	11	143,7	1 730	2 823,1	1,63
35	Мел.-Подільська	22	244,4	4 393	5 381,4	1,22
36	Микулинецька	20	239,4	3 951	5 124,1	1,30
37	Монастирська	40	471,4	5 573	6 158,1	1,10
38	Нагірянська	12	180,9	3 042	2 786,3	0,92
39	Нараївська	18	218,1	2 364	2 235,9	0,95
40	Озернянська	13	126,8	2 581	3 612,3	1,40
41	Підволочиська	23	350,6	3 970	5 293,8	1,33
42	Підгасцька	36	474,9	4 822	6 999,3	1,45
43	Підгороднянська	7	123,7	2 447	2 154,3	0,88

1	2	3	4	5	6	7
44	Почаївська	12	217,2	3 021	4 945,9	1,64
45	Саранчуківська	19	222,2	2 303	2 410,1	1,05
46	Скала-Подільська	15	184,9	2 207	3 029,7	1,37
47	Скалатська	16	224,3	3 083	4 535,9	1,47
48	Скориківська	23	262,8	2 652	6 070,0	2,29
49	Теребовлянська	28	440,7	6 002	7 848,9	1,31
50	Тернопільська	11	166,7	1 238	2 432,9	1,96
51	Товстенська	26	338,8	5 356	5 310,7	0,99
52	Трибухівська	7	118,7	2 258	2 106,2	0,93
53	Хоростківська	10	183,6	2 116	3 831,8	1,81
54	Чортківська	8	151,7	2 808	1 785,6	0,63
55	Шумська	44	632,0	5 855	11 290,2	1,93

*розраховано авторами за [9].

площами земель у власності одного домогосподарства. Територіальні громади, які розташовані поблизу адміністративних центрів, відзначаються невеликими розмірами, але можуть мати середні та значні площі у володінні одного домогосподарства (потенційно такі території можуть змінювати цільове призначення землі та бути «полюсами» росту населених пунктів).

Виникнення територій економічного росту, як і територій економічного занепаду, є наслідком процесів локалізації (дану тезу обґрунтовано в нашому дослідженні, що зазначено в тексті вище).

Територіальна громада, що неспроможна конкурувати за залучення й ефективне використання зовнішнього капіталу, інформації та знань, залишається далеко позаду. Відсталість депресивних територій у сучасних умовах розширено відтворюється, розрив у показниках – це валовий регіональний продукт на мешканця, зайнятості, середньої зарплати та добробуту населення, порівняно з конкурентоспроможними територіями зростає.

Висновки. З урахуванням географічного розташування, економічних і природних умов господарювання, принципово різного досвіду та проміжного результату об'єднання територіальних громад для аналізу результатів реформи вибрано територію Тернопільської області.

55 територіальних громад Тернопільської області потенційно мають умови для якісної організації своєї території. У більшості випадків можна говорити про оптимальні показники площ, функціональності їхніх центрів і територіальної доступності. Ці характеристики формують суттєвий ресурс для того, щоб ідентифікувати існуючі громади як суб'єкти організації простору області.

Пропонуючи просторову типологію територіальних громад Тернопільської області, ми диференціювали їх залежно від віддаленості від районних центрів і обласного центру, площі територіальних громад і показників забезпеченості земельними ділянками домогосподарств в розрізі громад. Відзначимо, що віддаленість

Таблиця 3

Розподіл територіальних громад Тернопільської області за характером поселень і віддаленістю від ключових міст області

Територіальні громади з мінімальними розмірами, мінімальними відстанями між адмін. центрами та районними центрами та незначними площами земель у власності одного домогосподарства	Територіальні громади з мінімальними розмірами, мінімальними відстанями між адмін. центрами та районними центрами та значними площами земель у власності одного домогосподарства
Байковецька, Білецька, Великоберезовицька, Великобірківська, Великогаївська, Підгороднянська	Заводська, Кременецька, Тернопільська, Микулинецька, Чортківська
Територіальні громади із середніми розмірами, середніми відстанями між адмін. центрами та районними центрами та незначними площами земель у власності одного домогосподарства	Територіальні громади зі значними розмірами, значними відстанями між адмін. центрами та районними центрами та значними площами земель у власності одного домогосподарства
Більче-Золотецька, Бережанська, Борсуківська, Васильковецька, Великодержкальська, Вишнівецька, Гусятинська, Залозецька, Збаразька, Зборівська, Золотниківська, Іванівська, Козівська, Монастирська, Нагірянська, Озернянська, Підволочиська, Підгаєцька, Почаївська, Теребовлянська, Трибухівська, Саранчуківська, Хоростківська	Білобжницька, Борщівська, Буцацька, Гримайлівська, Заліщицька, Золотопотіцька, Лановецька, Козлівська, Колиндянська, Копичинецька, Купчинецька, Лопушненська, Скала-Подільська, Скориківська, Товстенська, Шумська
Територіальні громади із середніми розмірами, значними відстанями між адмін. центрами та районними центрами та незначними площами земель у власності одного домогосподарства	Територіальні громади з незначними розмірами, значними відстанями між адмін. центрами та районними центрами та незначними площами земель у власності одного домогосподарства
Нараївська, Коропецька	Іване-Пустенська

від адміністративних центрів пов'язана з їхньою площею – чим ближче територіальна одиниця розташована до міста, тим менша її площа та чисельність населення, і навпаки. Близькість громади до міста визначає її економічну спроможність набагато більше, ніж чисельність населення та площа.

Локалізаційна складова частина, як свідчить пророблене дослідження, досить часто може слугувати умовою як для виникнення територій економічного зростання, так і для формування територій економічного занепаду. Підтвердженням цьому є зіставність економічних показ-

ників діяльності громад Тернопільської області. У найближчій перспективі це може змінити «карту громад» цього обласного регіону, адже територіальні громади, які демонструватимуть суттєву «амплітуду» у показниках валового регіонального продукту в розрахунку на одного мешканця, негативні тенденції за рівнем середньої заробітної плати та рівнем добробуту населення, неспроможністю забезпечення місцевих кваліфікованих ресурсів постійним місцем прикладення праці, сформує чітке розуміння депресивних територій і потреби у зміні їхньої просторової організації.

Література:

1. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» ; наук. ред. В.С. Кравців. Львів, 2016. 264 с.
2. Бюджети територіальних громад України. URL: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0.
3. Гринчишин І.М. Соціально-економічна диференціація територіальних громад в контексті формування нової парадигми регіонального розвитку. *Економіка та суспільство*. 2020. № 22. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-61>.
4. Облік площ земель сільськогосподарського призначення територіальних громад Тернопільської області: джерела, повнота та репрезентативність інформації / Б.В. Заблоцький та ін. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія «Географія». 2022. № 2. С. 76–83. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.2.10>.
5. Заблоцький Б.В. Проблеми обліку кількості земель територіальних громад Тернопільської області. *Вісник Тернопільського відділу Українського географічного товариства*. Тернопіль : СМП «Тайп», 2021. № 5 (вип. 5). С. 22–25.
6. Ільїна М.В., Шпильова Ю.Б. Просторова диференціація об'єднаних територіальних громад на прикладі Житомирської області. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». 2018. Випуск 21. Частина 1. С. 88–92.
7. Кузишин А.В. Регіональний вимір соціально-політичних процесів: теорія, методологія та практика суспільно-географічного дослідження : автореф. дис. ... докт. географ. наук : 11.00.02. Тернопіль, 2021. 40 с.
8. Кузишин А.В. Простір та особливості його вивчення в суспільних науках здобувачами вищої освіти. *Досвід та вдосконалення якості практичної підготовки: постковідні та мілітарні виклики* : матеріали Міжфакультетського навчально-методичного семінару. Тернопіль : Вектор, 2023. С. 3–5.
9. Перелік громад Тернопільської області. URL: <https://decentralization.gov.ua/areas/0352>.
10. Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Тернопільської області : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 червня 2020 р. № 724-р. Лист Тернопільської обласної державної адміністрації від 16 грудня 2020 р. № 04–8690/42. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-a724r>.
11. Чеболда І.Ю., Кузик І.Р. Порівняльна характеристика структури землекористування територіальних громад різних типів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Екологія». 2022. Вип. 26. С. 75–88. <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2022-26-07>.
12. Spatial Differentiation Characteristics and Driving Mechanism of Rural Settlements Transformation in the Metropolis: A Case Study of Pudong District, Shanghai / K. Li et al. *Front. Environ. Sci.* 2021. Volume 9. DOI: 10.3389/fevs.2021.755207.
13. Іліна Марія В., Шпильова Юлія В. Comprehensive spatial differentiation of territorial communities: case of Zhytomyr region. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. Серія «Геологія. Географія. Екологія». 2021. Випуск 55. С. 174–186.
14. Elden S. How should we do the history of territory. *Territory, Politics, Governance*. 2013. № 1 (1). P. 5–20.

References:

1. Administratyvno-terytorialnyj ustrij Ukrayiny : metodologichni osnovy ta praktyka reformuvannya : monografiya (2016) [Administrative and territorial structure of Ukraine: methodological foundations and practice of reforming : monograph] / M.I. Dolishnyi Institute for Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine; scientific editor V.S. Kravtsiv. L'viv, 264 p. [in Ukraine].
2. Budgets of territorial communities of Ukraine. Retrieved from: https://public.tableau.com/app/profile/ulead/viz/_16360623127390/sheet0.
3. Grynchyshyn, I.M. (2020). Social'no-ekonomichna dy'ferenciaciya tery'torial'ny'h gromad v konteksti formuvannya novoyi parady'gmy' regional'nogo rozvy'tku [Socio-economic differentiation of territorial communities in the context of forming the new regional development paradigm]. *Economy and Society*, (22). doi.org/10.32782/2524-0072/2020-22-61 [in Ukraine].

4. Zablotskyi, B.V., Havryshok, B.B., Demianchuk, P.M. (2022). Oblik ploshh zemel silskogospodarskogo pryznachennya terytorialnyh gromad Ternopilskoyi oblasti: dzherela, povnota ta reprezentatyvnist' informaciyi. [Accounting of agricultural land areas of territorial communities of ternopil region: sources, completeness and representativeness]. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series "Geography"*. № 2. P. 76–83. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.2.10> [in Ukraine].
5. Zablotskyi, B.V. (2021). Problemy obliku kilkosti zemel terytorialnyh gromad Ternopilskoyi oblasti [Problems of accounting for the amount of land of territorial communities in Ternopil region]. *Visnyk of the Ternopil Branch of the Ukrainian Geographical Society*. Ternopil : SMP "Tayp". № 5 (vol. 5). P. 22–25 [in Ukraine].
6. Ilina, M.V., Shpyliova, Yu.B. (2018). Prostorova dyferenciatsiya obyednanyh terytorialnyh gromad na prykladi Zhytomyrskoyi oblasti [Spatial differentiation of united territorial communities on example of zhytomyr region]. *Uzhorod National University Herald. Series "International Economic Relations and World Economy"*. 2018, Volume 21, part 1, pp. 88–92 [in Ukraine].
7. Kuzyshyn, A.V. (2021). Regionalnyj vymir socialno-politychnyh procesiv: teoriya, metodologiya ta praktyka suspilno-geografichnogo doslidzhennya [Regional dimension of socio-political processes: theory, methodology and practice of socio-geographical research]. Avtoref. dys. ... dokt. heohr. nauk: 11.00.02. Ternopil, 2021, 40 p. [in Ukraine].
8. Kuzyshyn, A.V. (2023). Prostir ta osoblyvosti jogo vyvchennya v suspilnyh naukax zdobuvachamy vyshhoyi osvity [Space and the peculiarities of its study in the social sciences by students of higher education] Experience and Improvement of the Quality of Practical Training: Post-Covid and Military Challenges: Materials of the inter-faculty educational and methodological seminar. Ternopil: Vector, 2023, pp. 3–5 [in Ukraine].
9. Perelik gromad Ternopilskoyi oblasti [List of communities in Ternopil region]. URL: <https://decentralization.gov.ua/areas/0352>.
10. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of June 12, 2020 № 724-p "Pro vyznachennya administratyvny centriv ta zatverdzhennya terytorij terytorialnyh gromad Ternopilskoyi oblasti". Letter of the Ternopil Regional State Administration dated December 16, 2020 № 04–8690/42 [On determination of administrative centers and approval of territories of territorial communities of Ternopil region]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-viznachennya-administrativnih-a724r> [in Ukraine].
11. Chebolda, I.Y., & Kuzyk, I.R. (2022). Porivnyalna charakterystyka struktury' zemlekorystuvannya terytorialnyx gromad riznyx typiv. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, Series "Ecology"*, (26), p. 75–88. <https://doi.org/10.26565/1992-4259-2022-26-07> [in Ukraine].
12. Li, K., Geng, H., Yue, L., Li, Kais, Huang, L. (2021). Spatial Differentiation Characteristics and Driving Mechanism of Rural Settlements Transformation in the Metropolis: A Case Study of Pudong District. *Shanghai. Front. Environ. Sci.* Volume 9. DOI: 10.3389/fenvs.2021.755207.
13. Ilina, Maria V., Shpyliova, Yulia B. (2021). Comprehensive spatial differentiation of territorial communities: case of Zhytomyr region. *Visnyk of V.N. Karazin Kharkiv National University, series "Geology. Geography. Ecology"*, (55), 174–186. <https://doi.org/10.26565/2410-7360-2021-55-13>.
14. Elden, S. (2013). How should we do the history of territory. *Territory, Politics, Governance*, 1 (1), 5–20.